Sida och Agenda 21

- en redovisning av Sidas Agenda 21-arbete

September 1996

Sida

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT
UTVECKLINGSSAMARBETE

Avdelningen för Naturresurser och Miljö

Sida och Agenda 21

På regeringens uppdrag rapporterade Sida i september 1996 om sitt hittillsvarande och pågående arbete inom ramen för Agenda 21. Rapporten skulle bl.a. tjäna som ett av många underlag för den svenska nationalrapporten inför FNs Generalförsamlings särskilda session 1997 (UNGASS 19) - fem år efter FNs konferens i Rio om miljö och utveckling.

Detta är Sidas Agenda 21-rapport, med undantag för:

- bilaga 1: "Sidas Handlingsprogram för hållbar utveckling";
- bilaga 2: "Sida´s Policy on Sustainable Development";
- bilaga 4: "Särskilda miljöinsatser 1995/96".

Dessa publikationer kan beställas separat från Sida, Materialbeställningen, 105 25 Stockholm, tel. 698 5722.

1996-09-30

Diarienummer

NATUR-1996-0092/

Sida och Agenda 21

- en redovisning av Sidas Agenda 21-arbete

Biståndets roll

En redovisning av Sidas Agenda 21-arbete måste med nödvändighet präglas av att Sidas verksamhet berör alla samhällssektorer och alla aspekter på utveckling - Sida arbetar med samtliga kapitel i Agenda 21.

Världen över, lokalt, nationellt och internationellt, pågår snabba förändringar i många olika avseenden. Sidas Agenda 21-uppföljning skall ses som en del av en successivt förändrad omvärldsanalys. Kopplingarna mellan miljö- och utvecklingsfrågorna har satt ljuset på nödvändigheten av att ha en öppen uppfattning om biståndets roll, utformning och möjligheter. Biståndet måste vara flexibelt, med utrymme för nytänkande och med höga krav på analytisk förmåga, inte minst på miljöområdet.

Kopplingarna till svensk utrikespolitik i övrigt, liksom till svensk säkerhets-, handels- och miljöpolitik blir snabbt allt starkare. Biståndet måste kunna hantera dessa kopplingar.

Biståndet måste medverka i en ny slags humanitär hjälp - en hjälp till mänskligheten att minska miljöförstöringen och därmed minska riskerna för en krympande produktionsbas, för fattigdom, för miljöflyktingar, för nya konflikter och växande säkerhetsproblem.

Biståndet måste anpassas till miljökraven på utvecklingen och bidra till att integrera miljöaspekterna i utvecklingsarbetet. Då blir biståndet en viktig del av lösningen på de utvecklings-, samverkans- och säkerhets- och miljöproblem som världen står inför. Detta synsätt bör återspeglas i den svenska rapporten till UNGASS 19.

Helhetssyn och helhetsgrepp
(NV1, NV2, NV3a, NV5)[1]

Sidas verksamhet anknyter i någon form, direkt eller indirekt - ofta både direkt och indirekt - till samtliga kapitel i Agenda 21.

Sida har ansett att den enda möjligheten att hantera den sammansatta och komplexa materian i Agenda 21 är att anamma en helhetssyn när det gäller miljö- och utvecklingsfrågorna. Sida har därför antagit ett *Handlingsprogram för hållbar utveckling*, som i princip täcker in all verksamhet Sida ansvarar för.

Utgångspunkterna för handlingsprogrammet är de krav som riksdag och regering ställt på Sida när det gäller naturresurs- och miljöfrågorna, de internationella åtaganden som Sverige gjort på området, den grundsyn när det gäller kopplingarna mellan miljö- och utvecklingsfrågorna som Agenda 21 redovisar samt de resonemang som återfinns i utredningen "Hållbart bistånd".

Sidas Handlingsprogram för hållbar utveckling har dels en policydel, dels en åtgärdsdel.

Agenda 21 har som utgångspunkt sambanden mellan miljö och utveckling, men kopplingarna till andra utvecklingsrelaterade frågor, såsom fattigdoms-, demokrati- och, genderaspekter betonas också. Sida har tagit upp och markerat dessa kopplingar till sociala och ekonomiska aspekter i handlingsprogrammet för hållbar utveckling, såväl i policydelen som i åtgärdsdelen. Kopplingarna behandlas också från andra utgångspunkter i de handlingsprogram som utarbetas på de nämnda områdena. (Se vidare under "Åtgärder" nedan.)

De tvärsektoriella kontakterna har ökat inom Sida, bl.a. som en följd av arbetet med miljöaspekterna.

Policy och prioriteringar
(NV2b, NV3a, NV4)

Policydelen i *Sidas handlingsprogram för hållbar utveckling* redovisar mål för verksamheten, synsätt, vissa principer, vissa arbetsmetoder och anger ett antal prioriterade områden. Några av de viktigaste punkterna är följande:

---

[1] Hänvisning till naturvårdsverkets frågor i brev 960531.

* Policyn gäller hela den verksamhet Sida ansvarar för;

* Allt bistånd genom Sida skall i princip bidra till hållbar utveckling;

* Miljöaspekter skall integreras i verksamheten;

* Kopplingar mellan miljömässiga, sociala och ekonomiska aspekter på utvecklingen skall göras så långt möjligt inom ramen för olika insatser;

* Miljöaspekterna skall tas med såväl i Sidas övergripande utvecklingsanalys som i analysen av länder, sektorer och projekt och miljökonsekvensbedömningar är obligatoriska;

* Miljöansvaret är decentraliserat inom organisationen - alla har detta ansvar.

De ämnesområden som enligt policydelen av handlingsprogrammet för hållbar utveckling skall prioriteras inom biståndet under de kommande åren är vattenresurser, hållbart jord- och skogsbruk, marin miljö, urbana miljöfrågor och miljöanpassad energikonsumtion och -produktion. Vidare skall kunskaps-, kapacitets- och institutionsutveckling i samarbetsländerna, liksom stöd till enskilda organisationer betonas särskilt.

Åtgärdsdelen av handlingsprogrammet innehåller mer än 60 åtgärdspunkter som berör alla avdelningar på Sida och alla de biståndsformer - alla biståndsinstrument - som Sida förfogar över.

Sidas Handlingsprogram för hållbar utveckling bifogas (bilaga 1), liksom den engelska översättningen av policydelen av handlingsprogrammet: "Sida's Policy on Sustainable Development" (bilaga 2).

En kortfattad lägesrapport när det gäller åtgärdsdelen i handlingsprogrammet och andra Agenda 21-relaterade åtgärder bifogas (bilaga 3).

Det kan noteras att DAC har studerat Sveriges hantering av miljöaspekterna inom biståndet och och i allt väsentligt kommit med mycket positiva omdömen (se "Environmental Considerations in Development Cooperation - Case Study: Sweden"; September 1995).

Åtgärder
(NV3b, NV3c, NV4)

Åtgärderna inom ramen för Sidas Agenda 21-arbete kan grovt indelas i två slag, de vi arbetar med internt och de som sker i form av biståndsinsatser. Här kan bara ett antal exempel nämnas.

Mycket av det interna arbetet innebär att diskussionen med våra samarbetspartners i andra länder får delvis andra utgångspunkter, t.ex. när det gäller miljöanalys av samarbetet generellt, av program och av projekt.

Internt har en struktur för att hantera miljöaspekterna etablerats, med en central miljöpolicyenhet och ett i övrigt decentraliserat miljöansvar. Betr. samarbetspartners utanför Sida, se nedan.

Internt har en idé- och policyutveckling skett på många områden. Förutom det övergripande handlingsprogrammet för hållbar utveckling har ett stort antal analyser, i vilka miljöaspekterna ingår, gjorts eller igångsatts. De är av mycket olika karaktär. Följande är bara några exempel på sådana som finns färdiga i tryck:
- Fattigdom och miljö;
- Befolkning och miljö/naturresurser;
- Miljöundervisningspolicy;
- Policy för miljöanpassat energibistånd;
- Water and Security in Southern Africa;
- Vattenresurser i södra Afrika (SADC);
- Food Security in East and Southern Africa;
- Sustainable Agriculture for a Food Secure World;
- Handel och miljö;
- Market Brief: Trade & Environment;
- Environment and Development in China;
- Sidas stöd till Östersjöprogrammet.

För ytterligare exempel hänvisas till *Sidas Handlingsprogram för hållbar utveckling* (bilaga 1) och lägesrapporten (bilaga 3).

Sida har också bidragit till analyser som utförts av andra, t.ex. om miljöflyktingproblematiken (Environmental Exodus; 1995), om de marina miljöfrågorna (Coastal Crisis; 1996), om fattigdom och miljö (Poverty and Environmental Degradation Dynamics; 1996) och om miljö och konfliktrisker (International Fresh Water Resources - Source of Conflict or Cooperation?; 1996). Exemplen kan mångfaldigas.

Som framgår av *Sidas handlingsprogram för hållbar utveckling* är avsikten att miljöanalyser regelmässigt skall ingå i Sidas övriga policydokument och handlingsprogram, i landstrategier, i sektoranalyser, etc. Miljökonsekvensanalyser är obligatoriska för alla

insatser och nya riktlinjer för sådana håller på att utarbetas. Metodutveckling pågår för att mer systematiskt inkorporera miljöaspekter i utvärderingssammanhang och Sida stöder ett arbete med utveckling av miljöindikatorer.

Bland de många andra åtgärder som påbörjats och pågår kan, som exempel, nämnas uppbyggnaden av ett miljöekonomiskt program och en miljöekonomisk resursbas, miljöundervisningsinsatser i en rad länder, stödet till enskilda miljöorganisationer i syd, ett påbörjat samarbete med Kemikalieinspektionen för ett ökat arbete med kemikaliefrågorna, utvecklingsarbetet när det gäller marina miljöfrågor, utbildningsinsatser i miljöstatistik, samarbete mellan svenska och utländska kommuner på miljöområdet, ramkrediter med miljöinriktning till vissa utvecklingsbanker, exportfrämjande av ekologiska produkter i u-länder, insatser för att stimulera en miljöanpassad handel, internationella kurser på miljöområdet och programmet för investeringsinsatser på miljöområdet i Central- och Östeuropa.

Vattenresurserna hör, som nämnts, till de sakområden som prioriterats. Sida har, i samarbete med många andra aktörer etablerat ett "Global Water Partnership", med sekretariatet förlagt till Sida.

Sidas administrativa avdelning har påbörjat ett arbete med "det miljövänliga kontoret".

Internutbildning för Sidas personal pågår, bl.a. i form av en allmän miljökurs som ges regelbundet och i form av fördjupningsseminarier om särskilda ämnen.

Sidas informationsavdelning ökar sitt utbud av extern information på miljöområdet.

Fler exempel på åtgärder finns i bilagorna 1 och 3.

De olika anslag Sida förfogar över[2] används alla i större eller mindre utsträckning för miljörelaterade insatser. En uppskattning ger vid handen att Agenda 21-relaterade insatser blivit fler under åren, men en samlad statistik finns ännu inte. (En sådan statistik är f.ö. behäftad med metodproblem, p.gr. av svårigheter att entydigt definiera vad som skall ingå.)

Det särskilda miljöanslaget används som ett komplement till annan biståndsfinansiering. Anslaget är utomordentligt värdefullt som ett

---

[2] Såsom landramar, regionalanslag, det särskilda miljöanslaget, forskningsanslag, medel för östsamarbetet, utbildningsmedel, anslag för enskilda organisationer, anslag för bilaterala experter, internationella kurser, kontraktsfinansierat samarbete, krediter etc.

instrument för metodutvecklings-, försöks- och pilotinsatser och för andra strategiskt viktiga miljöinsatser.

Att ge en totalbild av åtgärderna på insatsnivå låter sig inte göras. Hundratals insatser med direkt anknytning till Agenda 21 har stötts eller stöds f.n. Ett flertal exempel på insatser inom strategiskt viktiga områden återfinns i bifogade sammanställning, "Särskilda miljöinsatser 1995/96" (bilaga 4).

Samspel med andra aktörer
(NV5, NV8, NV9)

Sidas verksamhet kan aldrig ses i isolering - samverkan med andra aktörer som också hanterar miljöfrågorna är en självklarhet. Sidas viktigaste samarbetspartners finns dels i mottagarländerna, dels i Sverige.

Sida har en viktig uppgift i att bidra till uppbyggnaden av kompetens och kapacitet i mottagarländerna, så att dessa självständigt kan hantera miljöaspekterna i diskussioner och beslut om den framtida utvecklingen både nationellt och internationellt. Detta kan ske genom direkta biståndsinsatser, men också genom dialog om utvecklingens innehåll och om metoder inom utvecklingssamarbetet.

Sida kommer aldrig att kunna ha egen specialkunskap på alla sakområden som blir aktuella utan måste kunna samverka med svenska sakkunniga organ. Till viktiga samarbetspartners i Sverige hör departementen, fr.a. UD och Miljödepartementet, andra verk, bl.a. Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen, universiteten (ett stort antal institutioner), Kommunförbundet, och många enskilda organisationer.

Särskilda samarbetsavtal förbereds med Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen.

Stödet till miljöorganisationer i mottagarländer via enskilda organisationer i Sverige har breddat det idéella arbetet med miljö- och utvecklingsfrågor också i Sverige.

Den internationella samverkan är omfattande. Sida deltar bl.a. aktivt i OECD/DACs miljökommitté och i EUs miljöarbete, har avtal på miljöområdet med flera av de multilaterala organen, bl.a. UNDP, UNEP, WHO, FAO, och Världsbanken. Arbetet inom ramen för vissa av de internationella konventionerna på miljö- och utvecklingsområdet stöds genom Sida. Vissa av de internationella organisationerna, t.ex. IUCN, IIED, Earth Council, Earth Action, Third World Network, m.fl. får också stöd. På vattenområdet finns ett nära samarbete med framför allt Världsbanken och UNDP.

Nästa steg och ev. hinder
(NV6, NV7)

Sidas handlingsprogram för hållbar utveckling kommer att revideras under 1997. Viktiga områden som behöver utvecklas vidare är strategiska miljökonsekvensbedömningar (SEA) och miljöindikatorer.

Kraven från regering och riksdag på Sida när det gäller hanteringen av miljöaspekterna på utvecklingsbiståndet är tydliga (frånsett svårigheten att definera hållbar utveckling) och dessa signaler och instruktioner är självfallet synnerligen viktiga. Omvänt finns det inget i Sidas instruktioner som hindrar verket från att ta ett ansvar för miljöaspekterna på biståndsverksamheten.

De markeringar som gjorts av riksdag och regering om att Sverige skall bygga det hållbara samhället är viktiga förutsättningar för Sidas möjligheter att agera trovärdigt och kraftfullt för en hållbar utveckling på andra håll. På sikt är det dock också väsentligt att Sverige faktiskt lever upp till målsättningarna, om det svenska agerandet gentemot u-länderna skall vara trovärdigt.

Samarbetsländernas inställning och intresse är av avgörande betydelse för hur Sida kan agera när det gäller miljöinsatser av olika slag. Av naturliga skäl är det lättast att arbeta med insatser som blivit aktuella därför att problemen varit uppenbara och behoven kännts starkast i mottagarländerna.

Fortfarande finns en del problem, både i mottagarländerna och i Sverige, som försvårar arbetet för en hållbar utveckling. Till dessa hör:

- Attityder betr. miljöfrågornas karaktär - de uppfattas fortfarande av alltför många som en sektor för sig;

- Okunnighet om problemens storlek och fundamentala karaktär;

- Svårigheten att avgöra vad som är hållbart på sikt - bristen på miljöindikatorer på den hållbara utvecklingen;

- Otillräckliga uppgifter om de ekonomiska och sociala konsekvenserna av mijöförstöringen;

- Globala rättvisefrågor - utsläppsrätter, konsumtionsmönster, produktionsteknologi, energiförbrukning o.a. är synnerligen svåra frågor att hantera politiskt och praktiskt;

- Målkonflikter med den traditionella tolkningen av tillväxt;

- Felaktiga prognoser om utvecklingspotentialen - de kan inte enkelt framskrivas utifrån hittillsvarande utveckling, beroende på att kritiska belastningsgränser och naturresurstak uppnås och att befolkningen ökar;

- Bristen på ekonomiska resurser för miljösatsningar;

- Den politiska känsligheten när det gäller kortsiktigt obekväma beslut;

- Institutionella hinder - sektorstänkandet har gjort att relevanta institutioner ibland saknas.

Sammanfattningsvis kan man säga att medvetenheten om miljöproblemen och deras allvar är mycket större nu och att mycket mer görs på miljöområdet än tidigare, men att många av de grundläggande problemen kvarstår. Biståndet har dock på relativt kort tid på ett mycket positivt sätt anammat synsättet i Agenda 21 och är på väg att omsätta detta synsätt i praktiken.

961018 Bilaga 3

Sida och Agenda 21

- en avdelningsvis lägesrapport

I denna promemoria redovisas kortfattat en del av det Agenda 21-relaterade arbete som pågår inom Sida. I redovisningen ingår exempel på såväl policy- och metodutveckling som insatser för att visa på bredden i verksamheten. Mycket - och när det gäller biståndsinsatser, det mesta - av det som görs kan inte redovisas här, av utrymmesskäl.

Eftersom Sida anser att ett helhetsgrepp på miljö- och utvecklingsproblema-tiken är det enda möjliga och rätta, har alla Sidas avdelningar ett miljöansvar utifrån sina förutsättningar. Redovisningen bygger på rapporter från samtliga avdelningar.

Det som redovisas är av mycket olika karaktär eftersom de olika avdelningarnas uppdrag skiljer sig åt både sakmässigt och - delvis - beträffande biståndsformer.

AVDELNINGEN FÖR NATURRESURSER OCH MILJÖ (NATUR)

Här redovisas fr.a. principiella åtgärder och metodologiska förändringar. NATUR ansvarar för ett mycket stort antal insatser med miljöanknytning; För ytterligare exempel på sådana hänvisas t.ex. till sammanställningen av särskilda miljöinsatser 1995/96.

Metodutveckling

Ett utkast finns till riktlinjer för miljöanalysers utformning och roll i samband med landstrategiprocessen. Miljöanalysen skall leda till en förbättrad integrering av miljöaspekterna i landstrategierna.

Ett utkast till nya och förbättrade riktlinjer för miljökonsekvensbedömningar inom biståndet har utarbetats. I riktlinjerna, som omfattar hela Sidas verksamhet, fastställs hela verkets ansvar för att utföra miljökonsekvensbedömningar samt klargörs handläggningsordning och ansvarsfördelning dels inom Sida, dels gentemot samarbetsländerna.

Sida följer löpande det internationella utvecklingsarbetet när det gäller utformning och hantering av strategiska miljökonsekvensbedömningar, bl.a. i samarbete med Världsbanken och DACs miljöarbetsgrupp.

Utveckling av modeller för folkligt deltagande pågår. NATUR har under året genomfört en kartläggning av olika former av lokalt inflytande över nyttjande av naturresurser. Det övergripande syftet med kartläggningen har varit att identifiera och beskriva olika typer av lokala organisationer och institutioner och att analysera deras nuvanade och framtida roll i förvaltningen av förnyelsebara naturresurser. Med utgångspunkt i studien kommer en uppföljning av NATURs egna program att genomföras under hösten 1996.

Samverkan med andra övergripande frågor

Samverkan mellan fattigdom och miljö har specialstuderats av Sida och miljöaspekterna på fattigdomsbekämpning kommer att ingå i Sidas handlingsplan mot fattigdom. En särskild rapport har publicerats.

Likaså har en rapport om samverkan mellan miljö och naturresurser å ena sidan och befolkningsökningen å den andra publicerats.

Jämställdhet och miljö har ägnats särskild uppmärksamhet. Som ett led i en övergripande resultatredovisning av jämställdhetsarbetet inom Sida, genomfördes under sommaren 1996 en studie av hur frågan hanteras och integreras inom t ex ämnesområdena markvård, marin miljö och vattenresurshushållning. Med studien som bas kommer NATUR under hösten 1996 att utarbeta ett bidrag till Sidas handlingsplan för jämställdhet.

Betr. miljö och jämställdhets-/genderfrågor - se också POLICY.

Montrealprotokollet

En arbetsgrupp har sedan våren 1996 arbetat med att ta fram riktlinjer m.m. för hur svenska bilaterala insatser ska kunna genomföras som en del av Sveriges bidrag till protokollets särskilda miljöfond. Arbetet sker i samverkan med Naturvårdsverket. Riktlinjerna skall vara klara under hösten. Sida/INEC har fått ett implementeringsansvar för de insatser som pågår och planeras.

GEF

Sida har på olika sätt medverkat i förberedelsearbetet inför GEFs styrelsemöten, främst genom att förse UD med synpunkter på policydokument och projektförslag. Sida har därvid också medverkat i vårens styrelsemöte.

EU

Sida har under året ökat sina kontakter med EU på miljöområdet i syfte att utröna var medverkan bäst bör förekomma. Av särskild betydelse var det EU-möte Sida deltog i under våren för att diskutera hur en dialog bäst ska kunna föras mellan kommissionen och medlemsländerna inom miljöområdet.

Sida är också i färd med att kartlägga den roll CTA, Technical Centre for Agriculture and Rural Cooperation, spelar för utvecklingen av hållbara insatser inom dessa områden. Centret synes vara av strategisk betydelse för ACP-ländernas verksamhet inom jordbruk och landsbygdsutveckling.

Vattenresurser

Arbetet med en vattenresurspolicy har påbörjats. Policyn beräknas vara klar i slutet av 1996.

"Global Water Partnership", GWP, etablerades officiellt i augusti 1996. Ett sekretariat för samordning av GWP etablerades i anslutning till Sida i början av 1996.

Ett exempel på en konkret programinsats är det föreslagna samarbetet med Indien, med koncentration till Rajastan, vilket är inriktat på förbättring av miljön och återskapande av knappa naturresurser genom integrerad vattenresursanvändning och där kopplingar till insatser inom jord, skog och miljö såväl i stad som på landsbygd kommer att beaktas. Andra exempel är stöd till nationella vattenförsörjnings- och sanitetsprogram på landsbygden i Laos och Centralamerika, där metoder för hållbart utnyttjande av vattenresurser utvecklas och institutionaliseras.

Ett regeringsbeslut om stöd till vattenresurser i Södra Afrika togs i januari 1996. En regional vattenhandläggare är på plats i Zimbabwe sedan september 1996.

En informationsskrift om regionala vattenresurser "A Liquid More More Valuable Than Gold" publicerades i mars 1996.

Hållbart jord- och skogsbruk/markvård

En särskild ämnesgrupp för jordbruk bildades vid NATUR under september 1996. Denna kommer ansvara för färdigställande av riktlinjer för hållbart jordbruk under våren 1997.

Fyra större landsbygdsutvecklingsprogram (Mocambique, Tanzania, Kenya och Etiopien) är under beredning.

Torrområdesproblematiken har fått fortsatt uppmärksamhet, och är en central del av exempelvis det utvidgade stödet till distriktsutveckling i Tanzania.

Ökenkonventionen

Sida har bidragit med underlag till svenskt agerande vid olika partskonferenser för ökenkonventionen och medverkat i förberedelsearbetet inför möten med FNs förhandlingskommitté. Sida har dessutom deltagit i diskussionerna kring det särskilda handlingsprogrammet för Afrika samt genom ambassaden i New Dehli deltagit i det regionala mötet för Asien. Syftet är att åstadkomma ökad samordning mellan Sveriges multilaterala och bilaterala arbete inom området.

Livsmedelssäkerhet

Sida har under året aktivt medverkat i förberedelsearbetet inför höstens toppmöte om livsmedelssäkerhet. Sida har därvid låtit två internationellt kända experter, Nurul Islam och Just Faaland genomföra en studie om vad de anser borde göras efter toppmötet.

Utredningen om livsmedelssäkerhet i östra och södra Afrika har slutförts. Arbetet med att följa upp förslagen har nu inletts. Bland annat föreslår utredningen att verksamheten vid Sidas regionala markvårdsenhet i östra Afrika bör breddas att omfatta fler aspekter av livsmedelsäkerhet. Detta förslag utreds under hösten 1996.

Hållbart skogsbruk

Programmet för stöd till uppbyggnad av kapacitet för planering av hållbart skogsbruk har påbörjats. I augusti inleddes en sju-veckors kurs med deltagare från ett stort antal u-länder, och olika uppföljningsaktiviteter planeras. Projekt för kapacitetsuppbyggnad stöds också via FAO och UNDP.

Ett arbete med att utveckla en skogsstrategi för Sida pågår, och ett antal seminarier har hållits med olika intressentgrupper

Kontakter med EU fortgår, och Sverige/Sida kommer stå som värd för ett möte med EUs rådgivare för tropisk skogsbruk under oktober 1996.

I oktober 1996 kommer ett seminarium att genomföras som en del av CSDs arbetet med skogsfrågor. Sida deltar aktivt i CSDs skogspanels arbete.

Marin miljö/kustzonsutveckling

Den planerade förstudien inom kustzonsinitiativet "Miljö och naturresurshushållning i u-ländernas kustzoner" har genomförts. Studien kommer, efter redigering, att publiceras under hösten.

En sammanställning har gjorts om hela det nya Sidas verksamhet inom området utveckling och miljöskydd i hav och kustområden. 220 insatser har registrerats. Efter analys och bearbetning skall sammanställningen publiceras.

En kartering av svensk resursbas på det marina miljöområdet har genomförts.

Biologisk mångfald

En översikt av Sidas arbete med biologisk mångfald har inletts. Genomgången, som inkluderar ett förslag till fortsatt verksamhet på området, beräknas vara klar i oktober 1996.

Enskilda organisationer

Sida har under 1996 utökat stödet till internationella miljönätverk. Huvuddelen av stödet kanaliseras via Naturskyddsföreningen, i tillägg till det omfattande programmet till stöd för miljöorganisationer i syd.

Resursbasutveckling

Resursbasutvecklingen har ägnats uppmärksamhet. De planerade utvärderingarna av Sida-stödda kurser vid Lantbruksuniversitet och Uppsala Universitet är genomförda. Utifrån dessa samt en analys av kommande resursbasbehov kommer NATUR under hösten 1996 att besluta vilka kurser som ska stödjas framöver.

NATUR har diskuterat och fastställt en plan för vilka multi- och bilaterala tjänster som bör prioriteras under 1996 och 1997.

AVDELNINGEN FÖR FORSKNINGSSAMVERKAN (SAREC)

Av SARECs årsbudget går cirka ca 40% till kapacitetsuppbyggande och forskning inom området hållbar utveckling.

Jordbruk

Det största stödet går till flertalet CGIAR-institutioner, där jord- och skogsbruksforskning inriktad på hållbar utveckling bedrivs. Även i

flera bilaterala sammanhang, som t.ex. Vietnam, stöds forskning och institutioner inom detta fält.

Skogbruk
Stöd utgår till enstaka projekt inom regnskogsforskning i Malaysia. Dock kan det finnas ett visst utrymme för nya satsningar, f.f.a. inom torrskogarnas skötsel i Afrika. Diskussioner inom Sida pågår och tänkbara samarbetspartners är CIFOR och IFS.

Kustmarina frågor
Det marina regionala forskningsprogrammet fortsätter med tyngdpunkt på Östafrika och integrerad kustplanering. Ett ministermöte angående detta hölls på Seychellerna i oktober 1996. Ett regionalt marint forskningsprogram i Sydamerika inleds 1997. Bilaterala marina forskningsaktiviteter i Chile, Costa Rica, Sri Lanka, Vietnam, Tanzania och Mozambique fortsätter. En fortsatt utveckling av Sidas s.k. kustzonsinitiativ sker i samarbete mellan bl.a. NATUR och SAREC.

Energiforskning
Både inom sina bilaterala och regionala program satsar SAREC på hållbar energiutveckling. Tillämpad forskning stöds t.ex. inom solenergi- och biobränsleområden i Etiopien, Mocambique och Indien. Regionala program i Afrika och Asien, som får stöd och som använder sig av nätverk av forskare och beslutsfattare, sysslar med ett flertal förnybara energitekniker (solenergi, biobränsle, vindkraft) samt energipolicyforskning och -utveckling, med särskild betoning på miljöaspekter inom olika sektorer: hushåll, transport, industri och elkraftproduktion.

Kapacitetsutveckling
SAREC/UNIs bilaterala program och en rad regionala insatser siktar till att stärka ländernas ansträngningar utveckla kapacitet för grundläggande högre utbildning och forskning med fokus på universiteten. Stor del av stödet gäller basvetenskaper, områden som är helt nödvändiga för att tillämpad analys och forskning skall kunna utvecklas. Stöd till detta breda område går också till utveckling av tillämpade tvärvetenskapliga ansatser där ett universitet samarbetar med forskningsinstitut utom universitetet.

Miljöekonomi
En doktorandkurs i miljöekonomi på Göteborgs Universitet, Nationalekonomiska Institutionen stöds av Sida. (Se vidare POLICY.) Stöd ges till ett nätverk i miljöekonomi i Östra och Södra Afrika, Environmental Economics Network for Eastern and Southern Africa där SAREC bidrog till skapandet av nätverket. Stöd ges också

till ett nätverk i Sydostasien, Economy and Environment Program for Southeast Asia.

Biologisk mångfald

I och med ratificeringen av konventionen om biologisk mångfald har tillträde till genetiska resurser för forskning och utveckling drastiskt ändrats. Eftersom diskussionerna om ett multilateralt avtal om detta tillträde f.n. diskuteras inom internationella organ har SAREC initierat en internationell konsultation rörande ett multilateralt avtal. En bakgrundsstudie skall diskuteras under hösten 1996. Sedan 1995 stöder SAREC ett regionalt nätverk inom torrområdenas biologiska mångfald, där MSc-utbildning och forskning bedrivs.

AVDELNINGEN FÖR POLICY OCH JURIDIK (POLICY)

POLICY har ett särskilt ansvar för att inkorporera miljöfrågorna i handlingsprogrammet för fattigdom, inventera kopplingarna mellan jämställdhet och miljö, arbeta för miljöfrågorna inom EU, tillsammans med SAREC ansvara för genomförandet av det miljöekonomiska programmet samt höja kunskapen om kopplingen mellan ekonomiska reformer och miljö inom Sida.

Miljöaspekter är infogade i utkastet till Sidas Handlingsprogram mot fattigdom, dels i policydelen, dels i handlingsplanen, som innehåller referensprojekt, vilka integrerar miljöaspekter och fattigdomsbekämpning

En inventering av kopplingar mellan jämställdhet och miljö kommer att genomföras under hösten.

Sidas agerande gentemot EU begränsas f.n. till ett begränsat antal frågor (landstrategi- och policyarbete, problemanalys, målgruppsanalys inkl fattigdomsinriktning och jämställdhet). För andra ämnes- och tvärområden såsom miljö, hälsofrågor etc har Sidas ämnesavdelningar huvudansvaret för kontakter, erfarenhetsutbyte etc med Kommissionen. Vad gäller miljöfrågor har EU självt en relativt hög profil och därigenom finns förhoppning om genomslagskraft i det EU-stödda biståndet. Därutöver sker ett samarbete inom den likasinnade givarkretsen som bl a innebär att en informell arbetsfördelning sker vad gäller bevakning av vissa ämnes- och tvärfrågor. I de regionala kommittéerna bevakas miljöfrågor av medlemsländerna Finland, Danmark och Storbrittanien. (Se också NATUR.)

Ett omfattande miljöekonomiskt program genomförs planenligt. En utvärdering kommer genomföras 1997.

Kopplingen mellan ekonomisk politik/ekonomiska reformer och miljö tas upp på de miljöekonomiska kurser POLICY/PU ansvarar för.

Sida har stött ett forskningsprojekt inom Världsbanken om effekterna av "Economywide policies" på miljön. Resultaten från denna forskning kommer att diskuteras under hösten.

Inom POLICYs ekonomgrupp finns en deltidstjänst i miljöekonomi. Denna tjänst upptas till stor del till att koordinera det miljöekonomiska programmet. Samhällsekonomiska aspekter som rör miljöresurser beaktas även i andra delar av gruppens arbete, t.ex. ekonomgruppens engagemang i olika arbetsgrupper och i projektkommittén.

Den socio-kulturella gruppen har bidragit med synpunkter på de sociala aspekterna på miljökonsekvensbedömningar

AVDELNINGEN FÖR INFRASTRUKTUR OCH EKONOMISKT SAMARBETE (INEC)

Urban miljö

INEC/URBAN har under 1996 genomfört eller medverkat i ett antal miljörelaterade aktiviteter:
- Inlett ett samarbete med NATUR inom vatten och kustzoner;
- Medverkat i stor omfattning i en miljöstudie som ett led i utformningen av förslag till landstrategi för Indien och, i mer begränsad omfattning, i miljöstudien för Kina;
- Rekryterat en s.k. "spjutspets" för miljöarbetet och det kommunala samarbetet samt rekryterat en ny medarbetare för att speciellt hantera vatten och sanitetsinsatser, bl.a. med tanke på Indien;
- Introducerat miljökomponeter i det urbana biståndsprogarmmet i Sydafrika och genom seminarier i två städer initierat en diskussion kring dessa frågor på lokal nivå;
- Berett en mycket tung insats som syftar till omhändertagande av dagvatten och avlopp och återanvändning av detta vatten i norra Gaza.

Finansiering och kapitalmarknad

Riktlinjerna i Sidas handlingsprogram för hållbar utveckling och i *Sidas policy för miljöanpassat energibistånd har kommunicerats och*

förmedlas regelbundet fr.a. till kretsen av leverantörer - vilka normalt är de första kontaktpunkterna i ett u-kreditärende - samt till andra samfinansiärer bland multilaterala och regionala finansieringsorgan.

En rad propåer har avvisats på ett tidigt stadium, fr.a. inom energiområdet, då de ej uppfyllt Sidas miljökrav.

Ett antal projekt har varit föremål för särskilda granskningar och särskilda åtgärdsprogram har satts in på Sidas inrådan eller som Sida-krav för att kontrollera och minimera negativa miljöeffekter. Som exempel kan nämnas vattenföringsprojektet Pungwe-Mutare i Zimbabwe där ett särskilt 'Monitoring Team', finansierat av Sida, kommer att följa utvecklingen av projektet och tillse att de krav som ställs i den detaljerade miljökonsekvensbedömningen följs. Ett annat exempel är vattenkraftprojektet Song Hinh i Vietnam som också är föremål för omfattande miljökontrollerande åtgärder.

De ramkrediter som Sida (och tidigare BITS) ställt till förfogande för vissa utvecklingsbanker (i Pakistan, Indien, Thailand och Tunisien) och diskuterar med några andra länder (t.ex. Centralamerika och Filippinerna) kommer så gott som uteslutande att inriktas mot miljöåtgärder och miljöinvesteringar.

Inom transportsektorn är avsikten att ge finansiellt stöd till ett antal kollektiva transportsystem (Zimbabwe, Senegal, Jamaica, för att nämna några).

Inom vatten- och avloppssektorn stöds projekt finansiellt i Tunisien, Zimbabwe och i Kina. Samarbetet med Kina har sedan ett antal år en stark miljöprofil till följd av de förhandlingar som förts med centrala kinesiska myndigheter.

Transporter och miljö

Ett strategidokument för Sidas transportbistånd är under utarbetande, vilket bl.a. skall anlägga miljöaspekter på transportsektorn och beakta fysiska, socioekonomiska och miljömässiga konsekvenser vid vägbyggnad. Utgångspunkter för inriktning och prioriteringar innefattar bl.a. utvecklande och främjande av transportsystem som är kostnadseffektiva, mindre förorenande och säkrare. Särskild betoning läggs på kollektivtrafiken. Vägnäten skall vara miljömässigt sunda med hänsyn tagen till långsiktiga, sociala, ekonomiska och utvecklingsmässiga prioriteringar, särskilt i u-länderna.

I den kommande strategins anda ges stöd till försöksverksamhet med markvårdsmetoder för att förhindra t.ex. erosion och översvämning vid vägbyggnad i Etiopien. Förutom pilotprojekt ingår

seminarier, framställande av informationsmaterial och annan upplysningsverksamhet, syftande till att negativa miljökonsekvenser vid vägbyggnad skall uppmärksammas och motverkas. Pilotprojekt planeras också i Namibia och Kenya. I Zimbabwe har utbildning i miljökonsekvensanalys initierats i samverkan med andra givare.

ILO har, med stöd från Sida, utarbetat riktlinjer för integrering av miljöaspekter vid beredning och genomförande av arbetsbaserade infrastrukturprojekt. Riktlinjerna kommer att läggas till grund för miljöprövning vid vägbyggnadsprojekt i mottagarländer (pågående i Moçambique). ILO:s riktlinjer bygger på ett omfattande forskningsarbete i främst Kenya och Nepal och kommer fortsättningsvis att användas vid all projektering av landsbygdsvägar inom Sida-stödda projekt.

Möjligheterna att producera och använda biomassebaserade motorbränslen har studerats i vissa länder i södra Afrika. Ökad användning av alkohol, som ersättning för fossila bränslen, innebär en minskning av utsläppen av koldioxid. Avsikten är stimulera intresset för användning av motoralkohol, till att börja med i ett mottagarland. Fas 1 är nu avslutad och en rapport har lämnats. Rapporten utmynnar i slutsatsen att Zambia är det land på vilket man bör inrikta det fortsatta arbetet.

Energi

Sidas *Policy för miljöanpassat energibistånd* har tagits fram i samarbete med bl.a. Miljöpolicyenheten och Finansieringsenheten. Policyn gäller för hela Sidas bistånd till energisektorn. Ett viktigt mål för energibiståndet är att bevara resursbasen för framtida generationer. Biståndet skall vara katalytiskt och bedömas utifrån möjligheterna att spela en roll för att styra mot miljöanpassade lösningar. Energieffektivisering och övergång till mer miljöanpassade *energislag prioriteras. Stöd som innebär fortsatt användning av kol* och olja lämnas endast i undantagsfall.

Fortsatt stöd har getts till ESMAP-programmet med en inriktning motsvarande de i energipolicyn prioriterade områdena.

Sidas stöd till vattenkraftprojekt i Vietnam har innehållit miljökomponenter. Genom genomgångs- och granskningsinsatser avseende miljöeffekter och socioekonomiska effekter har energibolag, projektorganisationer och miljömyndigheter i Vietnam fått stöd i sin utveckling av miljökonsekvensbedömning. I Zambia har en insats för att bygga upp en miljöverksamhet vid det nationella elbolaget ZESCO inletts. För Panganikraftverket i Tanzania finns rapportering över effekterna av vattenuttag till en Water Board under vattenministeriet. Det finns anledning att ytterligare utveckla

rapporteringen och uppföljningen av effekterna från de vatten(kraft)projekt Sida medverkar till i regionen så att syftet uppnås med en succesiv och systematisk lokalt baserad kunskapsutveckling. För sydostasien-regionen finns ett förslag om etablerandet av ett regionalt kunskapscenter för miljöanpassad vattenkraftutbyggnad.

Betr. Montrealprotokollet - se NATUR.

Ekonomiskt samarbete

Inom det ekonomiska samarbetet ges prioritet åt insatser som bidrar till att miljökunnandet och miljömedvetenheten ökar i samarbetsländerna och till insatser som innehåller en påtaglig miljökomponent. Det svenska kunnandet och den svenska miljötekniken mobiliseras och utnyttjas i ökad utsträckning.

Näringsliv

Sida arbetar med exportfrämjande av ekologiska produkter i Uganda och Mocambique genom stöd till ekologisk certifierning av jordbruk och stöd till kapacitetsutveckling när det gäller att hantera och marknadsföra ekologiska produkter. Genom att certifiera en hel gård kan samtliga de produkter som odlas i det traditionella växelbruket som tex bomull och majs, marknadsföras som ekologiskt odlade. Verksamheten bygger på ett samarbete med svenska KRAV som sköter det praktiska certifieringsarbetet.

Sida stöder en lånefond i Namibia som skall främja lokalt baserad turism (ibland benämnd ekoturism). Små lokala företag ges möjlighet att utveckla sin verksamhet och får samtidigt möjlighet att etablera kontakt med olika reseföretag för att försäkra sej om ett kundunderlag. Sidas stöd sker i samarbete med Namibias handelskammare och en sammanslutning av lokala grupper som arbetar inom turistsektorn.

Miljöministeriet i Namibia har fått stöd att ta fram riktlinjer för hur ministeriet skall arbeta med industriell miljövård. Som ett första steg har man arbetat med miljöfrågor inom gruvnäringen.

Handel och miljö

Sida arbetar aktivt för att främja mottagarländernas kapacitet att följa och utnyttja (tex genom marknadsföring) de snabbt förändrade förutsättningarna att producera och exportera mer miljöanpassade produkter. Sida verkar också i olika fora för olika handelspolitiska åtgärder som främjar u-ländernas export av miljöanpassade varor.

Handelsenheten har i frågor som berör handel och miljö ett nära samarbete med Naturvårdsverket, Miljödepartementet, UD, SIS m.fl.

Sida stöder en expertpanel för handel och hållbar utveckling som organiseras av WWF/International. Panelen tar bl.a. fram förslag på instrument och internationella avtal i syfte att främja hållbar utveckling och ger rekommendationer till WTOs kommitté för handel och hållbar utveckling.

Andra exempel på Sida-stödda aktiviteter är: Ett center i IUCNs regi som i samverkan med WTO sammanställer och bearbetar information om handel och miljö och gör den tillgänglig för enskilda organisationer; Utarbetande av en miljöhandbok för exportörer i u-länder med miljöbestämmelser, normer och standards, miljöpolicy, produktorientering m.m; Stöd till en svensk certifieringsorganisation som skall främja en rättvis handel med i första hand jordbruksprodukter; Stöd till utvecklandet av export av ekologiskt kaffe från Costa Rica.

Internationella kurser

En tredjedel av utbudet av internationella kurser är kurser med miljöinnehåll. Ett exempel är en kurs om "Water resources management in developing countries". Kursen har en större tonvikt på management och med ökat perspektiv på fördelning av knappa resurser mellan tätorts- och landsbygdsområden än tidigare.

En regional uppföljningskonferens i Vietnam om "Environmental risk management and planning" hösten 1996 kommer att utgöra underlag för inriktning av kurserna på detta område.

AVDELNINGEN FÖR DEMOKRATI OCH SOCIAL UTVECKLING (DESO)

Demokrati, mänskliga rättigheter och konflikthantering

Inom ramen för utredningen om demokrati, mänskliga rättigheter och konflikthantering har miljöaspekter tagits med i inventeringen av centrala utvecklingstendeser och problem inom ämnet konflikthantering. Dessa har även beaktats i förslaget till "måldefinierad" modell för konflikthantering, vars utgångspunkt är problembild och analys av varje given konfliktsituation.

Demokratibiståndet till Sydafrika, inkluderar bl.a. stöd till regeringens landfördelningsreform. Reformen syftar till att höja

milljömedvetandet, då både vatten- och jordbrist bidrar till hög miljöbelastning och utgör potentiella konfliktorsaker.

Förvaltningsbistånd

Riktlinjer för att integrera och bättre fokusera miljöfrågor i förvaltningsinsatser fastställdes i september, 1996. De prioriterade områdena är miljöstatistik, "gröna" nationalräkenskaper, miljöekonomi och miljökonsekvensbedömningar. Alla insatser på förvaltningsbiståndsområdet ses över i samband med landstrategiprocessen och i det löpande beredningsarbetet, för att bedöma om miljöaspekter har integrerats och hur de skall integreras.

En basutbildning i miljöstatistik har utveckats och genomförts två gånger under 1996 med 42 deltagare, i södra och östra Afrika. En fortsättningskurs för samma målgrupp är under beredning.

Hälsa och miljö

Utvecklingsarbetet kring miljö- och folkhälsofrågor påbörjades 1992/93. En inventering av den svenska resursbasen gjordes 1994 och 1995/96 slutfördes arbetet med ett positionspapper rörande "Befolkning, utveckling och samarbete". I det pågående arbetet med riktlinjer för stöd inom hälsosektorn diskuteras miljöhälsa och möjliga åtgärder, t.ex. inom tobaksområdet. En genomgående slutsats av arbetet är att problemen måste angripas genom samarbete mellan flera sektorer.

Sida stöder WHOs program för kemikaliesäkerhet (Programme for Promotion of Chemical Safety - PCS)) som är inriktat på att hjälpa till att utveckla en säkrare hantering av kemikalier i utvecklingsländerna. Sida stöder även WHOs miljöhälsoprogram genom bidrag till att utveckla ett nätverk inom miljöepidemiologi (Global Environmental Epidemiology Network - GEENET).

I Costa Rica har Institutionen för miljömedicin på Karolinska Institutet engagerats för att hjälpa till att förbättra möjligheterna att kunna följa hälsoeffekterna av den stora användningen av bekämpningsmedel i jordbruket. Institutionen för folkhälsovetenskap, Karolinska Institutet, får också stöd för internationellt arbete inom området skadeprevention.

Under 1996 har diskussioner pågått med Kemikalieinspektionen (KEMI) om ett samarbete på kemikalieområdet, bl.a. mot bakgrund av vad som sägs i kapitlet om miljöanpassad hantering av giftiga kemikalier i Agenda 21. Ett avtal om samarbete beräknas komma till stånd under oktober 1996, och innefatta bl a framtagande av ett in-

formationspaket riktat till utvecklingsländerna i samverkan med UNITAR och/eller ILO. KEMI kommer också att kunna bistå Sida med råd t.ex. vad avser upphandling av kemiska bekämpningsmedel.

Diskussioner pågår också med Världsbankens miljöhälsoenhet om Sidas medverkan i ett projekt för att genom arbete inom flera samhällssektorer angripa orsaker till miljörelaterad ohälsa.

Undervisning, utbildning, kultur och medier

En övergripande policy för miljöundervisning antogs i maj 1996. Där fastställs att Sida på sikt skall integrera miljöaspekter inom alla relevanta undervisnings-, kultur- och mediainsatser. I Bangladesh, Bolivia, Botswana, Etiopien, Namibia och Sri Lanka har miljöundervisingsaspekter integrerats inom sektorstödet. Undervisningsenheten utarbetar en handlingsplan för att underlätta integreringsprocessen och för att stärka kopplingen mellan särskilda miljöinsatser och det reguljära stödet.

De särskilda miljöundervisingsinsatserna har setts över mot bakgrund av den nya policyn. Vissa särskilda insatser skall avslutas, medan andra integreras och några nya bereds. Alla miljömediainsatser utvärderas under hösten 1996 och en strategi för fortsatta insatser inom detta område kommer att utarbetas.

Ett kompetensutvecklingsprogram i miljöundervisning har genomförts för handläggare i Stockholm och i fält. Det kommer att följas upp under 1997.

Sida ger stöd till internationella enskilda organisationer som arbetar med rättigheter för ursprungsbefolkningar, vars rättigheter ofta är intimt kopplade till tillgång på mark och skydd mot exploatering av naturresurser.

Sida fortsätter att stödja nationella miljöundervisningsseminarier i Afrika. Syftet är att miljöundervisning på sikt skall utveckla mottagarlandets egen förmåga att hantera de växande miljöproblemen.

Media är ett utmärkt medel för att nå ut med information om miljö till allmänheten, där radio och television är särskilt ändamålsenliga med tanke på de icke läskunniga. Stöd till lokal produktion av filmer, böcker och nyhetsrapporter om miljörelaterade frågor ges via Panos och TVE.

Inom systerstadssamarbetet mellan Göteborg och Beira, Mocambique, har man sedan tre år tillbaka bedrivit en brett upplagd miljökampanj genom utnyttjande av radio, teve och för ändamålet

särskilt producerade teaterpjäser. Informationen har gått ut dels på portugisiska och dels på lokalspråk med kvinnor och barn som särskild målgrupp. Miljökampanjen har rönt stort positivt gensvar hos Beiras befolkning.

AVDELNINGEN FÖR SAMVERKAN MED ENSKILDA ORGANISATIONER OCH KATASTROFBISTÅND (SEKA)

Enskilda organisationer

Enheten för samverkan med enskilda organisationer har poängterat vikten av det femte biståndsmålet i dialogen med Sidas ramorganisationer. Samtliga ramorganisationer har utsett en miljöansvarig inom sin organisation. Ett antal av dessa har genomgått Sidas internutbildning i Miljöfrågor och miljökonsekvensbedömning. Inbjudan till kommande kurser går ut till dem som ej har deltagit.

SEKA håller för närvarande på att se över Sidas *Anvisningar för stöd till enskilda organisationers u-landsverksamhet med egeninsats samt u-landsinformation.* I de nya anvisningarna kommer Sida att ange vilken typ av miljökonsekvensbedömningar vi förväntar oss att organisationerna skall ha gjort innan nya projekt startas.

Det planerade seminariet i samarbete med NATUR kring tropiska skogsfrågor har genomförts.

En resursbasinventering skall göras och diskussionen har påbörjats om hur en sådan bör läggas upp och hur den bör följas upp genom ett antal fältutvärderingar (effektutvärderingar) av några definierade miljöprojekt.

Samtliga ramorganisationer har blivit ombedda att särskilt fokusera på och redovisa miljöinsatser i de årsredovisningar som skall inkomma till Sida våren 1997.

Katastrofbistånd

Sidas katastrofenhet bedriver ett policyarbete som syftar till att göra det svenska katastrofbiståndet utvecklingsfrämjande. Detta inbegriper bl.a. att insatserna, så långt det är möjligt, skall främja en hållbar utveckling.

Som ett led i policyarbetet har Katastrofenheten tagit fram nya anvisningar för katastrofbistånd genom svenska enskilda organisationer. I dessa lyfts miljökonsekvenserna av de föreslagna insatserna fram.

Sida har i samarbete med några andra institutioner finansierat studien "Environmental Exodus. An Emergent Crisis in the Global Arena. Climate Institute 1995". Sida fortsätter att intressera sig för frågorna som rör sambanden mellan miljö, resurstillgång, migration och säkerhetsproblem.

Stöd har getts till ett forskningsprojekt om miljösäkerhet, utgående från en undersökning av miljöflyktingar i Södra Afrika. Syftet med projektet är att studera orsaker till migration föranledda av miljöförändringar och dess inverkan på en regions säkerhetssituation, mätt bl.a. i termer av fattigdom, arbetslöshet och resursfördelning. Projektet skall kartlägga kvantitativa och kvalitativa naturresursförändringar i områden som berörs av migration. Det skall utmynna i konkreta rekommendationer för regionens utveckling och uppbyggnad av "early warning systems". Projektet sker i samverkan med Common Security Forum, en oberoende internationell forskargrupp i Cambridge, UK, och enskilda organisationer i Sydafrika.

Stöd har också getts till rehabilitering och uthållig naturresursanvändning i områden i Tanzania som påverkats av flyktingströmmen från Rwanda och Burundi. Insatsen berör nordvästra Tanzania, Kagera, som mottagit ca 600.000 flyktingar. De lokala resursproblemen skall identifieras och analyseras och lämpliga utvecklingsaktiviteter föreslås, som t.ex. plantering av träd, förbättrade metoder för agroforestry, biologisk erosionskontroll, foderproduktion, trädgårdsskötsel, förbättrat utsäde, redskap för viktigare grödor, förbättrade spisar och bättre utnyttjande av brännvedsresurserna.

ADMINISTRATIVA AVDELNINGEN (ADM)

Miljöstatistik

Ett arbete pågår att se över Sidas framtida statistiksystem för att bättre svara mot de interna och externa informationsbehoven. En del att detta berör utformningen av statistikrapporteringen på miljöområdet. Ett utvecklings- och koordineringsarbete pågår även inom ramen för OECD/DACs arbetsgrupp för statistikfrågor.

Upphandling

Sidas mallar för insatsavtal är under revidering. I riktlinjerna för krav vid upphandling, som är en del av mallarna, tas miljöfrågorna upp som ett särskilt område för bevakning.

En handbok för Sidas personal vad gäller upphandling av varor och tjänster inom biståndet är under utarbetande. I denna behandlas även miljökrav inom ramen för upphandlingen.

Minor Field Studies (MFS)

Inom MFS-programmet har noterats en mycket klar ökning av miljörelaterade studier/uppdrag, en ökning som beräknas fortsätta. Miljöutbildning av institutionernas MFS-ansvariga inleddes vid det senaste årsmötet och kommer att fortsätta vid nästa möte.

Rekrytering

Under de senaste åren har ett flertal tjänster inom miljöområdet (bl.a. till UNEP och IUCN) rekryterats genom Sidas försorg. En fortsatt rekytering inom miljöområdet till bl.a. olika internationella organ kommer, när så anses lämpligt, att ske löpande som en prioriterad del av Sidas rekryteringsverksamhet.

Personalutbildning

Sidas interna baskurser i miljöekonomi och miljökonsekvensbedömning genomförs regelbundet för Sidas personal. I den senare deltar även representanter för enskilda organisationer vilka får stöd av Sida för sin verksamhet. Miljökomponenter ingår även som en viktig del i de kurser som anordnas för utresande till biståndsambassaderna, biträdande bilaterala experter, FN-anställda m. fl.

Sida Sandö

I Sida Sandös kurser, föreläsningar och litteratur kommer "hållbar utveckling" att fokuseras tydligare. Några exempel på detta är följande.

Hållbar utveckling tas upp under i tre olika kursinslag under Biståndskursen:
- "Grön utveckling", som innehåller miljöekonomiska och civilisationskritiska perspektiv på utveckling, exempel på skogs- och miljöförstöring i Amazonas;
- "Miljökonsekvensbedömning", som innehåller MKB av några konkreta projektförslag;

- "Hållbar utveckling", som bl.a. innehåller en genomgång av jorden som ett slutet ekologiskt system, hot mot livsuppehållande system, miljöbefrämjande arbete, en genomgång av Sveriges åtaganden efter UNCED och grupparbete kring Agenda 21 och Riodeklarationen.

Också under Volontärkursen berörs "Hållbar utveckling" i olika inslag, såsom miljökonsekvensbedömning, fallstudier och föreläsningar om miljö och anpassad teknologi, resursanvändning, koppling teknologi/kultur, skuldkrisen och perspektiv på utveckling, bl.a. "hållbar utveckling" inkl hållbarhetsperspektiv.

Sida - det miljövänliga kontoret

Sida har miljöanpassat inköp till kontoret, från textilier och möbler till byggnadsmaterial och transporter. Enheten för kontorsservice använder "inköparens miljöhandbok" som hjälp vid all upphandling för att få en miljö- och hälsovänlig kontorsmiljö. Som exempel kan nämnas att Sida återanvänder ca 95% av allt papper och har egen komprimator och vid städupphandling läggs mycket stor vikt vid miljöaspekter när det gäller t.ex. städmaterial. Sida är inkopplat på Stockholms energis fjärrkylnät, vilket ger stora besparingar och som är fritt från freon.

SEKRETARIATET FÖR UTVÄRDERING OCH INTERNREVISION (UTV)

Sidas sekretariat för utvärderingar och internrevision har under 1996 påbörjat ett långsiktigt förändringsarbete för att förbättra Sidas utvärderingar vad gäller uppföljning av miljökonsekvenser av biståndet.

En mer djupgående inventering har utförts vad gäller samtliga utvärderingar genomförda 1994-95. Granskningen gäller hur det femte biståndsmålet har beaktats i utvärderingar och kommer att ligga till grund för ett utvecklingsarbete för att ta fram miljörelevanta indikatorer för utvärdering.

En förstudie avseende miljökonsekvenser vid finansiering genom u-krediter har genomförts, i vilken hanteringen av u-krediter beviljade under 1989-1994 granskats ur miljösynpunkt. Förstudien kommer att ligga till grund för en utvärdering av miljöaspekter inom ett par u-kreditfinansierade projekt.

Sidas utvärderingar registreras sedan 960101 i en databas. Informationen häri skall kunna användas som ett instrument vid

kvalitetsgranskning och kontroll av Sidas samlade utvärderingsverksamhet. Beaktande av miljöaspekter utgör en av de variabler som löpande kan följas upp med hjälp av databasen.

AVDELNINGEN FÖR CENTRAL- OCH ÖSTEUROPA (Sida Öst)

Åtgärdsprogrammet för Östersjön, "*Förslag till program för investeringsinsatser på miljöområdet i samarbetet med Central- och Östeuropa*", har färdigställts och regeringen har uppdragit åt Sida att genomföra programmet i huvudsak enligt förslaget.

Ett förslag om former och inriktning för samarbetet med Östeuropa på energiområdet är under utarbetande. Förslaget skall tillställas regeringen senast 1 november 1996.

En utredning om krediter i östsamarbetet kommer att vara klar i oktober 1996.

Sida Öst har arbetat fram förslag till landstrategier för alla de prioriterade samarbetsländerna, d.v.s. Polen, Estland, Lettland, Litauen och Ryssland. I samtliga dokument lyfts samarbetet på miljöområdet fram som en av de viktigaste punkterna.

Sida ger stöd till fördjupat vänortssamarbete mellan svenska kommuner och kommuner i samarbetsländerna. Ett hundratal samarbetsprojekt stöds varje år. Cirka en tredjedel av projekten är miljöprojekt. Många kommuner samarbetar aktivt runt Agenda 21 och det finns dessutom en större insats där kommunförbundet centralt samarbetar med sin motsvarighet i Polen för att föra ut Agenda 21.

REGIONAVDELNINGARNA

Regionavdelningarna har fr.a. ett ansvar för miljöanalys i respektive region och länderna inom regionen. Här illustreras detta med ett antal exempel. Dessutom ges några exempel på insatser i några av regionerna.

Avdelningen för södra Afrika (RESA)

RESA har under innevarande år slutfört två större landstrategier:
- För Mocambique ingår ett särskilt miljöavsnitt i landanalysen. I uppdraget till ämnesavdelningarna att inkomma med idépapper ingick en miljöfrågeställning;

- För Zimbabwe baserades invägningen av miljöfrågor i landanalys/-landstrategiarbetet bl.a. på den miljöprofil som utarbetats relativt nyligen. Landanalysarbetet lyfte fram vatten- och markfrågorna som avgörande för landets framtid, vilket avspeglas i det förslag till omstrukturering av biståndet som Sida tillställt regeringen.

RESA har vidare under året inlett arbetet med ytterligare en större strategi (Zambia) samt med riktlinjer för ett annat större landprogram (Sydafrika):
- För Zambia har anvisningar gått ut till de interna aktörerna att i idéidentifiering och i landanalysarbete inkludera miljöfrågorna;
- För Sydafrika kan noteras att de uppdrag/mandat som givits ämnesavdelningarna att offensivt beakta miljöaspekterna i beredningen av de större insatserna synes ha givit ett magert resultat i de flesta fall.

Vad gäller dialogen med bl.a. Världsbanken och EU kring dessas landstrategier har granskning av miljöfrågorna principiellt ingått i RESAs granskning av organisationernas utkast. RESA har dock inte funnit det aktuellt att driva någon fråga, i IBRD-fallet därför att miljöfrågorna synes rimligt intäckta (Mocambique och Zambia), vad gäller EU därför att strategierna i sig haft så stora svagheter att diskussionen koncentrerats på deras utformning i stort. Ambitionsnivån när det gäller miljöaspekterna bör höjas under kommande år.

Avdelningen för östra och västra Afrika (REWA)

Miljöprofiler har gjorts i samband med landstrategiprocesserna för Angola, Guinea Bissau, Etiopien, Eritrea (pågår), Tanzania och Uganda. Dessa studier har givit rekommendationer om hur miljöaspekter kan hanteras inom sektorprogrammen.

För Etiopien planeras ett omfattande landsbygdsprojekt i amhararegionen, vilket kommer att ha en betydelsefull miljöinriktning. En delkomponent av detta projekt är ett vägprojekt där Sida ger stöd till erosionskontroll (se Transporter). Inom ramen för det särskilda miljöanslaget lämnas stöd till Ethiopian Wildlife and Natural History Society, som inriktar sin verksamhet på miljöundervisning för grundskolan.

En särskild miljörapport har utarbetats av ambassaden i Kenya under våren 1996. Utöver pågående insatser med miljöanknytning planeras en ny insats, Local Level Initiative. Denna aktivitet ska vara baserad på lokalt deltagande och integrering av befintliga Sida-stödda program.

Sida ger stöd till Tanzanias miljövårdsverk, NEMC, för institutionell kapacitetsuppbyggnad och framtagande av en nationell utvecklingsstrategi inom miljöområdet. Det särskilda miljöanslaget har utnyttjats för ett stort antal olika insatser i samarbete med centrala och lokala organ samt enskilda organisationer. Detta har resulterat i seminarier, studier, utvärderingar, böcker, filmer, etc.

REWA har initierat en diskussion om förutsättningarna för att ge kompletterande bistånd till Lake Victoria Environmental Management Program, en regionalt program i östafrika.

Asienavdelningen (REMA)

Landstrategiarbetet för såväl Indien som Kina -- utifrån Sidas övergripande utvecklingsanalys av dessa två länder -- har utmynnat i att miljömålet lyfts fram som huvudmål för det svenska biståndet i de förslag Sida lämnat regeringen. I Indienstrategin exempelvis förespeglas bistånd inom samtliga de fem ämnesområden som anges som prioritetsområden i *Sidas handlingsprogram för hållbar utveckling*.

Latinamerikaavdelningen (RELA)

RELA har i samband med regionstrategiprocessen för Centralamerika och landstrategiprocessen för Bolivia behandlat miljöfrågorna i analysdelen.

En rapport om miljösituationen i Centralamerika har producerats och det regionala miljöprogrammet för Centralamerika ges fortsatt stöd.

INFORMATIONSAVDELNINGEN (INFO)

Sidas informationsavdelning ökar sitt utbud av extern information på miljöområdet. Här följer några exempel på aktuella informationsåtgärder.

I Sidas serie av faktablad har ett tagits fram som särskilt behandlar biståndets roll i det internationella miljöarbetet. Här redovisas kopplingen till Agenda 21, policies, riktlinjer och handlingsprogram. Sidas verksamhet belyses genom ett flertal exempel på biståndsprojekt med tydlig miljöanknytning. Biståndets roll som en del av lösningen på de globala miljöproblemen betonas.

Vidare producerar Sida under hösten 1996 en skrift på samma tema. Målgrupperna för skriften är bl.a. politiska beslutsfattare, enskilda organisationer, Sidas samarbetspartners, biståndsarbetare,

högskolestuderande samt en specialintresserad allmänhet. En engelskspråkig skrift om bistånd och miljö, avsedd för en internationell publik och för användning bl.a. på de svenska ambassaderna, kommer också att framställas.

Under hösten 1996 färdigställs en film för gymnasieungdomar, som handlar om världens marina miljöer och deras betydelse för den globala naturresurshushållningen och om det svenska biståndets roll i sammanhanget.

I samband med World Food Day i oktober och FAO-mötet om livsmedelssäkerhet i Rom i november 1996 genomför Sida flera informationsinsatser. Bl.a. ges en skrift om livsmedelssäkerhet ut, där kopplingen mellan livsmedelsförsörjning, internationellt utvecklingssamarbete och de globala miljöfrågorna belyses.

Ett skolmaterial, "Som jord för oss", för högstadiet/gymnasiet uppdateras. En skrift, "A liquid more valuable than gold", som beskriver vattenresursproblematiken i Afrika söder om Sahara, finns i tryck. Häften om fattigdom och miljö, befolkning och miljö, liksom andra miljörelaterade ämnen finns också framtagna.

Generellt eftersträvar INFO att belysa miljöaspekter i alla informationsprojekt.

STYRELSEN FÖR INTERNATIONELLT UTVECKLINGSSAMARBETE
105 25 Stockholm, Sweden
Tel: 08-698 50 00. Fax: 08-20 88 64
Hemsida: http://www.sida.se